

Filip KACZMAREK

Uniwersytet Ekonomiczny w Poznaniu

Polskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk

ORCID: 0000-0001-8287-7487

Rocznice w polityce pamięci i działalności Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk

Streszczenie: Badania polegały na określeniu miejsca jakie zajmują rocznice i ich upamiętnianie w polityce pamięci i działalności Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Autor zakładał, że rocznice i działania podejmowane w związku z nimi mają dla Towarzystwa duże znaczenie i wypełniają zróżnicowane funkcje. Celem szczegółowym było zidentyfikowanie tych funkcji. W badaniach wykorzystano analizę jakościową, metodę badania dokumentów i sposobu obchodzenia rocznic z perspektywy historycznej oraz – w pewnym zakresie – metodę porównawczą. Uwzględniono dwa typy rocznic. Pierwsza grupa to rocznice „zewnątrzne” czyli takie, które nie są bezpośrednio związane z Towarzystwem, ale którymi – z różnych powodów i w różnych formach – PTPN się zajmował i podejmował działania związane z ich upamiętnianiem. Druga obejmuje rocznice „wewnętrzne” czyli takie, które dotyczą samego Towarzystwa lub osób kluczowych dla jego funkcjonowania. Badania potwierdziły hipotezę o istotnej roli rocznic w polityce pamięci PTPN i ich wielofunkcyjności.

Słowa kluczowe: Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk, rocznice, polityka pamięci

Celem podjętych badań było określenie jakie miejsce zajmują rocznice i ich upamiętnianie w polityce pamięci i działalności PTPN. W hipotezie badawczej założono, że rocznice i działania podejmowane w związku z nimi mają dla Towarzystwa duże znaczenie i wypełniają zróżnicowane funkcje. Celem szczegółowym było zidentyfikowanie tych funkcji. W badaniach wykorzystano analizę jakościową, metodę badania dokumentów i sposobu obchodzenia rocznic z perspektywy historycznej oraz – w pewnym zakresie – metodę porównawczą. Uwzględniono dwa typy rocznic. Pierwsza grupa to rocznice „zewnątrzne” czyli takie, które nie są bezpośrednio związane z Towarzystwem, ale którymi – z różnych powodów i w różnych formach – PTPN się zajmował i podejmował działania związane z ich upamiętnianiem. Druga obejmuje rocznice „wewnętrzne” czyli takie, które dotyczą samego Towarzystwa lub osób kluczowych dla jego funkcjonowania. Aby być precyzyjnym terminologicznie trzeba dodać, że pierwotna nazwa organizacji to Towarzystwo Przyjaciół Nauk Poznańskie. W 1907 r. wprowadzono nazwę Towarzystwo Przyjaciół Nauk w Poznaniu, a nazwę PTPN stosuje się od 1921 r. W niniejszym tekście przyjęto zasadę by nazwę aktualną stosować w odniesieniu do całej historii organizacji.

Można stwierdzić, że PTPN od początku swego istnienia, czyli od 1857 r., był organizacją zaangażowaną w kreowanie polityki pamięci. Nie stosowano wówczas takiego określenia, ale analiza zapisów statutowych i podejmowanych działań wskazuje, że Towarzystwo było centrum dziedzictwa kulturowego (Kaczmarek, 2021). Z oczywistych względów cele, przyświecające każdej organizacji trzeba analizować w kontek-

ście historycznym. Towarzystwo przez pierwsze kilkadziesiąt lat działało jako podmiot mniejszości narodowej w państwie, którego instytucje preferowały inną wizję pamięci historycznej i inną wizję kultury niż ta, o którą zamierzali dbać założyciele PTPN. Symboliczne jest to, że spośród 42 członków założycieli Towarzystwa tylko jeden dożył odzyskania przez Polskę niepodległości. Był to Zygmunt Szuldrzyński, który zmarł 29 grudnia 1918 r. w podpoznańskim Bolechowie.

W pierwszym statucie cel Towarzystwa określono jednoznacznie: „pielęgnowanie nauk i umiejętności w języku polskim”. W sprawozdaniu z pierwszego okresu działalności, opublikowanym w 1860 r. w pierwszym tomie *Roczników* [PTPN], znalazła się bardzo podobna fraza: „Pielęgnowanie nauk i umiejętności w języku polskim, przyjęliśmy za główny cel usiłowań naszych” (*Sprawozdanie...*, 1860, s. 586). Uszczegółowienie podstawowego celu i określenie sposobu jego realizacji kierowało aktywność organizacji ku dziejom narodowym i ich badaniu. Zakładany cel miał bowiem być realizowany m.in. poprzez „zbieranie i wydawanie źródeł i materiałów do dziejów, piśmiennictwa i starożytności polskich” (*Statuty...*, 2007, s. 35). Założono również, że „rękopisma, dzieła i przedmioty starożytności przez członków Towarzystwa lub z inąd złożone” (*Statuty...*, 2007, s. 38) trafią do archiwum Towarzystwa. Szeroko rozumiana historia Polski, a z biegiem czasu również historia PTPN, stały się ważnym obszarem badań i innych aktywności Towarzystwa, w tym działalności upamiętniającej i popularyzacyjnej.

Wiele rocznic, w których upamiętnianie angażował się PTPN dotyczyło obchodzenia urodzin lub śmierci znanych postaci historycznych. Prawdopodobnie pierwszym działaniem Towarzystwa w zakresie upamiętniania rocznic było sfinansowanie w 1862 r. budowy pomnika Sebastiana Klonowica w Sulmierzycach, co wiązało się z 260. rocznicą jego śmierci. Choć sama rocznica była tylko pretekstem, gdyż Wydział Historyczny zajmował się kwestią upamiętnienia Klonowica już w 1858 r., a zarząd Towarzystwa o budowie pomnika i wydaniu dział Klonowica¹ zdecydował w 1860 r. Odlanie żelaznego pomnika w fabryce Hipolita Cegielskiego kosztowało 700 talarów. Uroczystość odsłonięcia pomnika 10 czerwca 1862 r. miała znaczny rozgłos – wzięło w niej udział 7 tys. osób! Rok później, w 1863 r., na cmentarzu w Orzeszkowie odsłonięto pomnik zasłużonego kalwińskiego pastora Jana Wilhelma Kassysusa. Zbiegło się to z 15. rocznicą jego śmierci. Inicjatorem budowy pomnika był Arsen Kwilecki, a zarząd PTPN poparł inicjatywę już w 1861 r. i powołał „komisję pomnikową”, w skład której wszedł Kwilecki, Leon Chlebowski i Hipolit Cegielski. Trzecim, podobnym działaniem, była tablica pamiątkowa Jana i Jędrzeja Śniadeckich w kościele farnym w Żninie, ufundowana w 1866 r., przy okazji 110. rocznicy urodzin Jana Śniadeckiego. Inicjatorem ponownie był Wydział Historyczny Towarzystwa, a w uroczystościach odsłonięcia tablicy 24 maja 1866 r., PTPN reprezentował dr Karol Libelt. Jego przemówienie z tej okazji zostało opublikowane w czwartym tomie *Roczników* [PTPN].

Dopiero czwarta rocznica, upamiętniana przez PTPN, została zorganizowana z prawdziwym rozmachem i na skalę ogólnopolską. Była to 400. rocznica urodzin Mikołaja Kopernika. Przygotowania rozpoczęto trzy lata wcześniej – 11 czerwca 1870 r. – pod przewodnictwem ówczesnego prezesa PTPN Libelta ukonstytuował się komitet organizacyjny. Nie ulega wątpliwości, że celem konceptu obchodów kopernikańskich było

¹ Towarzystwu nie udało się zrealizować tego postanowienia.

kształtowanie polityki pamięci w określonym duchu. W odezwie zarządu do społeczeństwa polskiego we wszystkich dzielnicach napisano m.in.: „Geniusz, prawda, każdy, a więc i Kopernikowy [...] do całej ludzkości należy, bo wszystkie ludy rozświecają się jego blaskiem. Mimo tej kosmopolitycznej własności każdego wielkiego talentu pozostaje zawsze zaszczyt dla narodu, który go wydał, wychował i ukształcił, i o tento zaszczyt ma dzisiejsza potomność polska prawo i obowiązek upomnieć się na drodze dozwolonego publicznego wystąpienia” (za: Wojtkowski, 1928, s. 245).

W ramach planowanego jubileuszu podjęto szereg działań: ogłoszono konkurs na biografię Kopernika, którego rezultatem była publikacja ks. Ignacego Polkowskiego; wydano album pamiątkowy i medal zaprojektowany przez Fryderyka Wilhelma Belowa, a nieco później powstało popiersie Kopernika wyrzeźbione przez Mariana Jaroczyńskiego². Próbowano też umiędzynarodowić uroczystości organizowane przez PTPN, co miało duże znaczenie wobec równoległych obchodów organizowanych przez społeczność niemiecką. Dwudniowe uroczystości rocznicowe odbył się 18 i 19 lutego 1873 r. w Toruniu. Zaproszono do udziału m.in. przedstawicieli uniwersytetów włoskich. Ostatecznie, w polskich uroczystościach w Toruniu, uczestniczył tylko Wincenty Arnese, reprezentujący uniwersytet w Rzymie. Nabożeństwo w kościele św. Jana zgromadziło jednak liczną publiczność – ok. 5 tysięcy osób. Libelt, podczas świeckiej części uroczystości, odniósł się do wymiaru międzynarodowego: „Jeżeli jednak w tem mieście, w którym się przed 400 laty mąż ten wielki urodził, nie widzimy reprezentantów wszystkich światłych narodów, nie wińcie, [...], o to nas, ani komitet zarządzający. Kierunek czasu stał się materialny, a położenie nasze nader krytycznem. Sto lat mija od upadku i rozbioru wielkiego narodu, którego Kopernik przed czterema wiekami był członkiem i znakomitym ziomkiem, a w tem stuleciu niewoli społeczne nasze stosunki tak się na niekorzyść naszą pogorszyły, że nie było ani swobody ani poparcia zgóry dla uświetnienia uroczystości dzisiejszej internacjonalnym aktem” (za: Wojtkowski, 1928, s. 249).

26 czerwca 1884 r. miała miejsce kolejna doniosła dla społeczności polskiej uroczystość rocznicowa. Z okazji 300. rocznicy śmierci Jana Kochanowskiego, poświęcono kamień węgielny pod pomnik na placu katedralnym w Poznaniu oraz zorganizowano publiczne posiedzenie Towarzystwa w Teatrze Polskim. Na scenie postawiono popiersie Kochanowskiego. Odczytano też rozprawę Jana Rymarkiewicza *O Sobótce Jana Kochanowskiego*.

Upamiętnianie nie zawsze wiązało się z jubileuszami. Czasami Towarzystwo podejmowało inicjatywy nie powiązane bezpośrednio z żadną konkretną rocznicą. Zaangażowało się na przykład w budowę bocznej kaplicy w kościele w Winnej Górze, gdzie spoczęły zwłoki gen. Jana Henryka Dąbrowskiego (1863). Specjalnej komisji powołanej do zrealizowania tego zadania przewodniczył Seweryn Mielżyński. Towarzystwo uratowało przed rozbiórką piękny gotycki kościół Najświętszej Marii Panny w Poznaniu, doprowadziło do odnowienia kościoła św. Prokopa w Strzelnie, wspierało odnowienie kaplicy Potockich w katedrze gnieźnieńskiej i zainicjowało systematyczne badania na Ostrowie Lednickim (Wojciechowska, 1957, s. 40). Towarzystwo odnosiło też sporo sukcesów w zakresie inicjonowania badań historycznych i publikowania ich wyników. Do istotnych w tym obszarze zalicza się publikację pięciu tomów *Kodeksu dyploma-*

² Obecnie przechowywane w siedzibie PTPN.

tycznego Wielkopolski, czterech tomów *Dziejów Słowiańszczyzny północno-zachodniej* Wilhelma Bogusławskiego czy dwóch tomów *Liber beneficiorum diecezji gnieźnieńskiej* (Kaczmarek, 2023c, s. 28).

Siedziba Towarzystwa przy ul. Młyńskiej w Poznaniu (obecnie Seweryna Mielżyńskiego 27/29) stała się miejscem, w którym umieszczano tablice komemoratywne. Duża część z nich (ale nie wszystkie) dotyczy rocznic uznanych za ważne przez kolejne pokolenia członków i sympatyków PTPN. Pierwszą wmurowano w 1883 r. z okazji 200. rocznicy odsieczy wiedeńskiej. Inicjatorem upamiętnienia tego wydarzenia był Władysław Niegolewski, który ułożył napis na tablicy. Jego przekaz był czytelny i miał rozbudzać, to, co wcześniej było celem obchodów kopernikańskich, a mianowicie poczucie dumy z przeszłości narodu: „Na prośby Ojca Świętego i pokorne błagania rzymskiego cesarza Niemiec Jan III Sobieski z rycerstwem polskim pod oblężony dwa miesiące od Turków a swoich opuszczony Wiedeń przybywa i po trzech dniach jako wódz naczelny wojsk sprzymierzonych dnia 12 września 1683 potęgę turecką niszczy, król Polski ratuje Niemcy i chrześcijaństwo. Tablicę tę umieszczono w dwóchsetną rocznicę r. 1683”. Na jej obwodzie dodano słowa: „Był człowiek posłany przez Boga, któremu imię było Jan. Veni. Vidi. Deus Vicit”. Tablicę wykonano w fabryce maszyn rolniczych Napoleona Urbanowskiego. Zarówno Niegolewski, jak i Urbanowski byli członkami PTPN. Samych tablic wykonano więcej (w różnych rozmiarach), gdyż zamierzano je umieszczać w kościołach parafialnych. Urbanowski podarował tablicę Towarzystwu dwa dni przed rocznicą – 10 września. Wmurowano ją w biurze PTPN na drugim piętrze siedziby 20 listopada. Losy tej tablicy mogą być przykładem powtarzalności aktów komemoratywnych. Zerwana ze ściany przez Niemców w 1939 r., została przeznaczona na złom. Według Ryszarda Marciniaka³, być może właśnie ten egzemplarz, uratowano przed zniszczeniem. Po wojnie jedna z dużych tablic trafiła bowiem do „Desy”, a potem do Wielkopolskiego Muzeum Wojskowego. W 1982 r. uratowany egzemplarz wmurowano w bramie siedziby Towarzystwa, a 12 września 1983 r. – w 300. rocznicę odsieczy wiedeńskiej – dokonano ponownego odsłonięcia tablicy (Marciniak, 2004, s. 8).

Jeszcze bardziej burzliwej historii doświadczył pierwszy na ziemiach polskich pomnik Adama Mickiewicza. Kamienny pomnik autorstwa Władysława Oleszczyńskiego, wykonany we Francji w 1856 r., przywieziony do Poznania w 1857 r., został postawiony koło kościoła św. Marcina w 1859 r.. W 1904 r wykonano w Berlinie jego kopię z brązu, a oryginał trafił (najpóźniej w 1910 r.) na dziedziniec PTPN. Oba pomniki zostały zniszczone przez Niemców podczas II wojny światowej. W 1998 r. grupa działaczy Towarzystwa i innych osób z kręgów poznańskiej kultury i rzemiosła założyła Komitet Odbudowy Pomnika. Kopię pomnika Oleszczyńskiego wykonał prof. Józef Petruk, a odsłonięcie na dziedzińcu Towarzystwa miało miejsce 23 grudnia 1998 r., w wigilię 200. rocznicy urodzin Mickiewicza.

Inne obiekty rocznicowe na dziedzińcu i murach PTPN to: tablica z okazji 100. rocznicy urodzin Fryderyka Chopina (odsłonięcie 22 lutego 1910), tablica z dwoma medalionami – ku czci Zygmunta Krasińskiego i Augusta Cieszkowskiego (odsłonięcie 19 lutego 1912 – z okazji 100. rocznicy urodzin Krasińskiego). W 1916 r. – z okazji obchodów 500. urodzin Jana Długosza – ponownie otworzono Dział Prehistoryczny (20 czerwca),

³ Ryszard Marciniak (1939–2009) – prof. dr hab., dyrektor Biblioteki PTPN w latach 1980–2009.

a na dziedzińcu zrekonstruowano grób skrzynkowy⁴, odkryty przez Józefa Kostrzewskiego w Tucznie. Samego Kostrzewskiego⁵ – w 100. rocznicę jego urodzin (25 lutego 1985 r.) – uhonorowano tablicą z brązu zlokalizowaną w bramie siedziby PTPN. W przypadku fundowania tablic pamiątkowych wykorzystywano również bardzo nietypowe rocznice, co świadczy o tym, że stanowiły one jedynie uzasadnienie dla upamiętnienia danej osoby lub wydarzenia. Potwierdza to siłę przekonania o znaczeniu rocznic w działaniach komemoratywnych. Tak, było np. z tablicą upamiętniającą Edmunda Pawła Strzeleckiego, umieszczoną na jednym z pilastrów budynku. Odsłonięto ją 8 października 1984 r., w 111. rocznicę śmierci Strzeleckiego. Dwa lata później 4 listopada 1986 r. – w 25. rocznicę śmierci Szczęsnego Dettlofa – odsłonięto tablicę poświęconą jego postaci⁶. Z kolei 12 listopada 1994 r. na frontowej ścianie siedziby PTPN odsłonięto tablicę upamiętniającą powstanie Aeroklubu Polskiego (75. rocznica), którego zebranie organizacyjne odbyło się 30 października 1919 r. w Sali Posiedzeń Towarzystwa, a 7 maja 2009 r. tablicę upamiętniającą prace Komisji Organizacyjnej Uniwersytetu Polskiego w Poznaniu. Jesienią 2007 r., z okazji 150. rocznicy powstania Towarzystwa, odsłonięto tablice upamiętniające Cyryla Ratajskiego i Heliodora Święckiego.

Do artefaktów umieszczonych na ścianach siedziby PTPN, a niezwiązanych z rocznicami należą trzy kamienne kartusze wmurowane w ścianę lewej oficyny. Na jednym z nich widnieje herb zakonu karmelitów bosych i data 1678. Kartusze pochodzą z kościoła karmelitanek bosych na rogu ul. Koziej i Szkolnej, rozebranego w latach 1878–1881. Znalazły się w PTPN prawdopodobnie dzięki Kazimierzowi Jarochowskiemu, który był wówczas przewodniczącym Wydziału Historyczno-Literackiego i wiceprezesem Towarzystwa (Marciniak, 2004, s. 7). Żadnych związków z rocznicami nie mają też tablice upamiętniające księcia Adama Czartoryskiego (1917), hrabiostwo Konstancję i Stefana Łęckich (1917) czy Józefa Chociszewskiego (ok. 1917).

Władze pruskie zdawały sobie sprawę ze znaczenia i rzeczywistych przyczyn zaangażowania Towarzystwa w politykę pamięci. W 1885 r. prezes prowincji poznańskiej William Barstow von Günther raportował ministrowi spraw duchownych, szkolnych i medycznych: „[...] Towarzystwo nie ograniczyło swojej działalności tylko do obszaru czysto naukowego i można je niewątpliwie zaliczyć do takich organizacji, które mają na celu, aby odizolować duchowo polską część pruskiej ludności od niemieckiej, budząc w tejże, poprzez ożywienie polskiej tożsamości narodowej, życzenie ponownego odzyskania państwowej samodzielności i wzmacniając uczucie wspólnoty Polaków na różnych terenach zaborczych” (Hinc, 2017, s. 103). W tym samym raporcie prezes prowincji odnotowywał takie inicjatywy PTPN związane z upamiętnianiem rocznic, jak wymienione wyżej: pomnik Klonowica, tablica pamiątkowa poświęcona Śniadeckim czy publikacja Polkowskiego o Koperniku.

Po odzyskaniu niepodległości i stopniowej akademizacji Towarzystwo kontynuowało działania komemoratywne, mimo, że większość zbiorów oddano w depozyt instytucjom państwowym. W okresie międzywojennym nie rozszerzano „panteonu narodowego” czyli zestawu tablic pamiątkowych w siedzibie Towarzystwa, ale podejmowano inne działania związane z rocznicami. W 1933 r., w związku z 250. rocznicą odsieczy

⁴ Wyposażenie grobu jest obecnie przechowywane w Muzeum Archeologicznym w Poznaniu.

⁵ Był m.in. konserwatorem zbiorów prehistorycznych PTPN i członkiem honorowym Towarzystwa.

⁶ Był m.in. założycielem Komisji Historii Sztuki PTPN.

wiedeńskiej, zorganizowano wystawę sztychów i medali związanych z Janem III Sobieskim i jego zwycięstwem. W 1938 r., dla uczczenia 100. rocznicy urodzin Jana Matejki, przygotowano wystawę jego rysunków i pamiątek związanych z malarzem. Ostatnia przed II wojną światową wystawa zorganizowana w galerii Towarzystwa, wiosną 1939 r., pt. „Książę Józef Poniatowski w grafice”, została przygotowana z okazji 125. rocznicy śmierci jej bohatera (Kaczmarek, 2023c).

Druga grupa rocznic, którymi zajmował się PTPN, obejmuje rocznice „wewnętrzne” czyli takie, które dotyczą samego Towarzystwa lub osób kluczowych dla jego funkcjonowania. Jak dla większości organizacji ważnym elementem tożsamości jest pamięć założycielska (fundacyjna). W przypadku PTPN potencjalnych dat, mogących stanowić dzień „urodzin”, było sporo i dopiero po wielu latach – z kilku potencjalnych opcji – wyłoniła się data powszechnie uznawana za datę założenia Towarzystwa. Jakież to były opcje?

- 21 sierpnia 1856 – Kazimierz Szulc i Franciszek Malinowski przedstawiają projekt założenia organizacji Tytusowi Działyńskiemu (w Kórniku).
- 1 listopada 1856 – spotkanie osób zainteresowanych powołaniem towarzystwa w Pałacu Działyńskich.
- 13 grudnia 1856 – spotkanie przygotowawcze, pierwszy projekt statutu, powołanie komisji statutowej pod przewodnictwem T. Działyńskiego.
- 12 stycznia 1857 – posiedzenie komisji statutowej (w mieszkaniu Władysława Niegolewskiego, przy ul. Młyńskiej), określane też jako zebranie „konstytucyjne”.
- 28 stycznia 1857 – decyzja komisji statutowej o wydrukowaniu statutu.
- 13 lutego 1857 – pierwsze walne zebranie członków (w prywatnym mieszkaniu Rogera Raczyńskiego w Bibliotece Raczyńskich).
- 15 lutego 1857 – pierwsze posiedzenie zarządu.

Prawdopodobnie po raz pierwszy rocznicę założenia Towarzystwa obchodzono w 1882 r. Uroczystość w dniu 8 listopada połączono z otwarciem nowego gmachu. Później obchody lub walne zebrania, podczas których wspominano rocznicę, organizowano w różnych terminach. W 1907 r. walne zebranie odbyło się 8 kwietnia (z powodu 100. rocznicy urodzin Karola Libelta), a w 1917 r. – 14 lutego. Obchody 90-lecia zorganizowano – 15 grudnia (1947), a 100-lecia – 12 maja (1957). Dopiero począwszy od 1998 r., z inicjatywy prof. Teresy Jakimowicz zgłoszonej rok wcześniej, uroczyste walne zebrania PTPN, upamiętniające pierwsze walne zebranie z 1857 r., odbywają się co roku – 13 lutego – (Marciniak, 2006, s. 94–97). Zdarzają się wyjątki od tej reguły, ale wynikają one z przyczyn natury „technicznej”⁷.

Dla towarzystwa naukowego niemalże naturalnym imperatywem jest świętowanie swoich jubileuszy w sposób „naukowy”, charakterystyczny dla tego środowiska. Już w 1907 r. – z okazji 50. rocznicy – zlecono napisanie historii Towarzystwa ówczesnemu konserwatorowi i bibliotekarzowi dr Bolesławowi Erzepkiemu, a – ustępujący właśnie ze swego stanowiska – sekretarz Wawrzyniec Benzelski postarał się jeszcze o 2 tys. marek na ten cel. Erzepki nie napisał jednak monografii. Dopiero począwszy od 1927 r. kolejne rocznice powstania Towarzystwa były impulsem i pretekstem do podejmowania badań historii PTPN i publikacji ich wyników. Były to w kolejności chronologicznej:

⁷ W 2022 r. 165. rocznica uświetniona koncertem Filharmonii Poznańskiej w Auli UAM odbyła się 17 lutego z powodu ograniczonej dostępności miejsca uroczystości.

- Andrzej Wojtkowski, *Historia Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Poznaniu*, Poznań 1928;
- Zygmunt Lisowski, *Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk w latach 1927–1947*, Poznań 1947;
- Maria Wojciechowska (red.), *Sto lat Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Album*, Poznań 1957;
- *Księga pamiątkowa w stulecie Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk*, „Roczniki Historyczne”, 1957, t. 23;
- Zdzisław Grot, *Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk*, „Kronika Miasta Poznania”, 1957, nr 1/2, s. 85–96;
- Zdzisław Kaczmarczyk, *Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk (1857–1977)*, „Nauka Polska”, 1977, nr 6, s. 49–54;
- Zygmunt Zakrzewski, *Studwudziestopięciolecie Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk*, „Nauka Polska”, 1982, nr 4, s. 75–84;
- Antoni Gąsiorowski (red.), *Veritate et scientia. Księga pamiątkowa w 125-lecie Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk*, Poznań 1982;
- *Statuty Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk 1856–2006*, Poznań 2007;
- Alicja Pihan-Kijasowa (red.), *Poczet członków Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk 1857–2007. Materiały do Słownika biograficznego Wielkopolan*, Poznań 2008;
- Witold Molik, Alina Hinc (red.), *Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk a towarzystwa naukowe na ziemiach polskich w XIX i na początkach XX wieku*, Poznań 2012;
- Przemysław Matusik (red.), *PTPN 1857–2017*, „Kronika Miasta Poznania”, 2017, nr 1;
- Norbert Delestowicz i Filip Kaczmarek (red.), *Jubileusz 165-lecia Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk*, Poznań 2022.

Autorami i redaktorami tych publikacji byli – z reguły – aktywni członkowie Towarzystwa (Wojtkowski, Grot, Molik), często członkowie zarządu (Wojciechowska, Pihan-Kijasowa, Matusik) lub prezesi (Lisowski, Kaczmarczyk, Zakrzewski, Gąsiorowski, Kaczmarek). Warto zauważyć, że w 2007 r. zapoczątkowano serię wydawniczą materiałów źródłowych pt. „Źródła do Dziejów Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk”, w ramach której ukazały się łącznie cztery tomy. Oprócz wymienionego wyżej zbioru statutów i pocztu członków, wydano także obszerny, dwuczęściowy zarys dziejów wydawnictwa PTPN⁸.

W zbiorze publikacji rocznicowych wyjątkowe miejsce zajmuje praca Wojtkowskiego. Jej losy ukazują bowiem, że upamiętnianie rocznic publikacjami naukowymi czy okolicznościowymi mogło mieć kluczowe znaczenie dla dostępu do faktografii, wynikającej z materiałów źródłowych. Otóż praca Wojtkowskiego napisana w tradycyjnym, faktograficznym stylu została oparta, w dużej mierze, na materiałach z archiwum PTPN, uporządkowanego w 1894 r. Autor, w przedmowie do obszernej monografii, zaznacza: „Dzięki uratowaniu archiwum Towarzystwa, można przedstawić historię tej organizacji bez porównania dokładniej i wszechstronniej, aniżeli to mogły uczynić dawniejsze

⁸ A. Pihan-Kijasowa, D. Gućia (red.), *Rys dziejów Wydawnictwa Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk z bibliografią publikacji Towarzystwa 1856–2008*, t. 1–2, Poznań 2011.

próby” (Wojtkowski, 1928, s. 10). Niestety późniejsi badacze dziejów Towarzystwa nie mogli ani weryfikować badań Wojtkowskiego, ani ich powtórzyć, gdyż archiwum organizacji spłonęło 29 stycznia 1945 r. i zostało bezpowrotnie utracone. Wojtkowskiemu nie udało się natomiast odnaleźć akt pruskich władz administracyjnych, dotyczących Towarzystwa. Poszukiwał ich w Archiwum Państwowym w Poznaniu, gdzie – według świadectw – były kiedyś widziane, ale w styczniu 1928 r. nie udało się ich zlokalizować (Wojtkowski, 1928, s. 10).

Innym przykładem źródłotwórczego znaczenia jubileuszy jest tableau zatytułowane *Na pamiątkę obchodu 50-letniego jubileuszu pracy literackiej dr. Augusta hr. Cieszkowskiego, prezesa Towarzystwa Przyjaciół Nauk* (1893), wykonane w zakładzie fotograficznym Rivolego w Poznaniu, a ozdobione przez Wilhelma Kornfelda. Oryginał jest obecnie przechowywany w zbiorach Muzeum Historii Miasta Poznania. Otóż w przypadku niektórych członków PTPN umieszczonych na tym tableau są to jedyne znane ich wizerunki (Pihan-Kijasowa, 2008, s. 21). Kopia tableau została dodana jako załącznik do wspomnianego wyżej *Pocztu członków Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk 1857–2007*, wydanej w 2008 r.

Drugim istotnym typem pamięci, obok pamięci fundacyjnej, jest pamięć biograficzna. Towarzystwo miało szczęście do wielu wybitnych działaczy, którzy wywarli olbrzymi wpływ na rozwój i dokonania organizacji. Dwóch, którzy stali się kluczowi w pamięci samego Towarzystwa to: Seweryn Mielżyński (11 października 1804–17 grudnia 1872 roku) i August Cieszkowski (14 września 1814–12 marca 1894 roku). Pierwszy z nich miał największy wpływ na stronę materialną i artystyczną funkcjonowania Towarzystwa jako centrum dziedzictwa. Działacze PTPN pamiętają o tym, odwiedzając kaplicę Mielżyńskich na cmentarzu w Miłosławiu w rocznicę śmierci Seweryna – 17 grudnia. Z kolei August Cieszkowski wywarł największy wpływ w wymiarze naukowym. Nieprzypadkowo został patronem Nagrody Naukowej ustanowionej i przyznawanej przez PTPN. Trzykrotnie był prezesem Towarzystwa – w latach 1857–1858, 1861–1868 i od 1885 aż do śmierci w roku 1894. Był badaczem i myślicielem europejskiego formatu, o wielkim autorytecie.

Współczesna polityka pamięci w Polsce, jak wskazuje Lech Nijakowski, obejmuje szeroki zestaw działań, do których można zaliczyć m.in.:

- „obalanie i fundowanie pomników;
- zmianę krajobrazu semantycznego (zmiana nazw ulic, osiedli, placów, patronów, instytucji);
- rozszerzanie znaczenia ugruntowanych symboli [...];
- zmianę programów szkolnych i inne reformy w zakresie szkolnictwa powszechnego i nauki;
- tworzenie muzeów w miejscach pamięci;
- powoływanie nowych urzędów [...];
- nadawanie orderów i odznaczeń;
- aktywność legislacyjną Sejmu i Senatu RP;
- rokowania międzynarodowe i traktaty dwustronne implikujące «określone działania w zakresie polityki pamięci»” (za: Secler, 2022, s. 56).

Wszystkie te typy aktywności, z wyjątkiem tych zarezerwowanych dla państwa, PTPN podejmował i podejmuje nadal. Nawet te, które stanowią domenę instytucji pań-

stwowych, są – z pewnymi modyfikacjami – stosowane w polityce pamięci Towarzystwa. Na przykład w ostatnich latach PTPN podjął (z sukcesem) szereg inicjatyw nazewnictwowych, których celem był upamiętnienie zasłużonych działaczy Towarzystwa w semantyce topograficznej miasta Poznania. Do istniejących już wcześniej nazw obiektów, których patronami są osoby związane z Towarzystwem, dodano: rondo imieniem Alicji Karłowskiej-Kamzowej⁹ (Uchwała Nr L/920/VIII/2021 Rady Miasta Poznania z dnia 7 lipca 2021), skwer imienia Jacka Wiesiołowskiego¹⁰ (Uchwała Nr LXXXIII/1538/VIII/2023 Rady Miasta Poznania z dnia 16 maja 2023) czy skwer imienia Kazimierz Szulca¹¹ (Uchwała Nr XVII/304/IX/2025 Rady Miasta Poznania z dnia 1 kwietnia 2025). Towarzystwo ma też własne odznaczenie. W 2021 r. reaktywowano medal *Bene Merentibus*, przyznawany zasłużonym działaczom Towarzystwa. PTPN nie tworzy wprawdzie nowych urzędów, ale podejmuje inicjatywy mające – z założenia – trwały charakter i realizujące cele publiczne: konkurs na najlepszą książkę o Wielkopolsce (od 2018 r.) czy Forum Szlaku Pracy Organicznej (od 2024 r.).

Na początku działalności PTPN podjął próbę, którą można uznać za „rozszerzanie znaczenia ugruntowanych symboli”. Pierwszym symbolem Towarzystwa była sowa – ptak od czasów starożytnej Grecji symbolizujący mądrość. Sowa była ptakiem bogini mądrości Ateny, przedstawianej z sową na ramieniu; stała się symbolem wiedzy racjonalnej, a nie intuicyjnej. „W pierwszym okresie działalności Towarzystwo było silnie skoncentrowane na szeroko rozumianej kwestii dziedzictwa narodowego. Założyciele i członkowie pierwszego pokolenia mieli na względzie ochronę i rozwój zagrożonej kultury narodowej i nauki. Ówczesna dewiza Towarzystwa *unguibus et rostro* («pazurami i dziobem»), z jednej strony nawiązywała do sowy jako symbolu mądrości, a z drugiej miała przypominać, że sowa to gatunek drapieżny o ostrych szponach i dziobach. Porównanie to pokazywało determinację w dążności do realizacji postawionych celów” (Kaczmarek, 2023c, s. 27). Rozszerzenie znaczenia symbolu polegało na tym, że nie odcinając się od pierwotnego skojarzenia z mądrością, co było bardzo adekwatne dla towarzystwa naukowego, akcentowano jednocześnie drapieżność sowy. Towarzystwo, chcąc działać legalnie w państwie pruskim, musiało zrezygnować z postulatów politycznych lub takich, które mogły być odbierane przez władze jako polityczne i stanowić zarazem przesłankę do ewentualnej likwidacji organizacji. Z drugiej strony władze pruskie nie mogły „karać” PTPN tylko za aluzje i sugestie.

Politykę pamięci PTPN można odnieść do konceptu aliansu władzy i pamięci Jana Assmanna, zakładającego, że władza legitymuje się retrospektywnie oraz że próbuje uwiecznić się prospektywnie. Towarzystwo próbowało i nadal próbuje wzmocnić swoją legitymizację oraz uwiecznić się, ale czyni to z innych powodów niż władza. Określono to zresztą pośrednio w dokumencie pt. *Strategia rozwoju Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk na lata 2017–2027*, w którym wizję organizacji określono tak: „w kolejnym roku jubileuszowym, w roku obchodów 170-lecia powstania Towarzystwa, będzie ono jednym z najbardziej prestiżowych towarzystw naukowych w Polsce, do którego chcą należeć najlepsi naukowcy” (za: Kaczmarek, 2023a, s. 183). Przykładem działań legitymizujących mogą być uchwały rocznicowe z 2017, 2021

⁹ Prezeska PTPN w latach 1996–1999.

¹⁰ Prezes PTPN w latach 2005–2011.

¹¹ Współzałożyciel PTPN.

i 2022, inicjowane i inspirowane przez działaczy Towarzystwa, a podejmowane odpowiednio przez Sejm RP, Kolegium Rektorów Miasta Poznania i Sejmik Województwa Wielkopolskiego. We wszystkich tych dokumentach podkreślano długotrwałość i ciągłość działalności PTPN.

W uchwale Sejmu RP z dnia 24 lutego 2017 r. w sprawie uczczenia 160. rocznicy powstania PTPN stwierdzono m.in. „jest [ono] najstarszym istniejącym nieprzerwanie polskim towarzystwem naukowym”. W stanowisku Kolegium Rektorów Miasta Poznania z dnia 17 grudnia 2021 r. z okazji 165. rocznicy powstania Towarzystwa rektorzy napisali m.in.: „W imieniu społeczności akademickiej KRMP wyraża satysfakcję z faktu, że mimo trudnej historii: nieprzychylności władz zaborczych, szykan i prześladowań ze strony niemieckich okupantów oraz ograniczenia wolności i autonomii w okresie PRL, Towarzystwo zachowało ciągłość w działaniach na rzecz polskiej nauki i rozwoju Wielkopolski”. Z kolei radni Sejmiku Województwa Wielkopolskiego w uchwale z 31 stycznia 2022 r. stwierdzają: „Burzliwa historia nowożytna Polski i Wielkopolski spowodowała, że niewiele podmiotów życia publicznego zachowało ciągłość instytucjonalną, włącznie z pamięcią instytucjonalną i trwałą tożsamością oraz nieprzerwaną działalnością (poza okresem II wojny światowej). Z tych samych, historycznych powodów nawet organizacjom, mającym względnie długą historię, trudno było podtrzymywać i realizować swoje pierwotne cele. W tym zakresie Towarzystwo jest podmiotem unikalnym. PTPN jako część kultury niematerialnej samo stało się częścią dziedzictwa, a siedziba Towarzystwa – z racji znacznej liczby obiektów pamiątkowych – słusznie bywa określana jako «panteon narodowy»” (Uchwała Nr XXXVIII/735/22 Sejmiku Województwa Wielkopolskiego z dnia 31 stycznia 2022).

Analizując politykę pamięci PTPN należy zadać pytanie o jej funkcje. Typologię potencjalnych funkcji w odniesieniu do uchwał rocznicowych Sejmu i Senatu RP zaproponował Bartłomiej Secler, wskazując na sześć możliwych funkcji: poznawcza, tożsamościowa, integracyjna, emocjonalna, mobilizująca oraz legitymizująca i delegitymizująca (Secler, 2022, s. 113–114). W odniesieniu do polityki pamięci PTPN można wyodrębnić nieco więcej funkcji: edukacyjna, inspirująco-motywująca, integracyjna, tożsamościowa, legitymizująca, promocyjna oraz funkcja gromadzenia (powiększanie zbiorów i osiąganie innych korzyści bezpośrednich z obchodzenia rocznic). Poszczególne działania mogły wypełniać różne funkcje. Na przykład wydawanie publikacji jubileuszowych łączy w sobie kilka funkcji. Oprócz wymienionych wyżej publikacji związanych z jubileuszami samego Towarzystwa, PTPN wydał bardzo wiele publikacji, do których pretekstem były rocznice „zewnętrzne” lub jubileusze wybitnych badaczy. Są wśród nich m.in. *W dwusetną rocznicę urodzin Adama Mickiewicza* pod red. Jerzego Świdzińskiego (2001); *Paweł Edmund Strzelecki. Wielki podróżnik i odkrywca z Wielkopolski* pod red. Izabeli Wyszowskiej i Norberta Delestowicza (2024, w 150. rocznicę śmierci); książka jubileuszowa dla prof. Bohdana Gruchmana *Przestrzeń w polityce gospodarczej* pod red. Jerzego Tarajkowskiego i Lucyny Wojtasiewicz (2008); monumentalne dwutomowe *Gemma Gemmarum. Studia dedykowane Profesor Hannie Kóćce-Krenz* pod red. Artura Różańskiego (2017); książka jubileuszowa prof. Przemysława Deszczyńskiego *Poznańska Szkoła Ekonomii Rozwoju* (2022). W 2014 r. zapoczątkowano nawet „rocznicową” serię monografii naukowych pt. „Wielkopolska kolebką państwa polskiego – 1050. rocznica chrztu Polski”.

Równie wielofunkcyjne są „rocznicowe” konferencje naukowe organizowane lub współorganizowane przez Towarzystwo, które jest w tym zakresie aktywne. Tylko w kilku ostatnich latach były to:

- w październiku 2021 r. – konferencja *W 30. rocznicę pierwszych wolnych wyborów parlamentarnych w Polsce*;
- w lutym 2022 r. – konferencja *Jubileusz 165-lecia Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk*;
- w lipcu 2022 r. – konferencja *200. rocznica śmierci Józefa Wybickiego (1747–1822) i 95. rocznica ustanowienia Mazurka Dąbrowskiego hymnem narodowym*;
- w październiku 2022 r. – konferencja *Roman Pollak¹² (1886–1972) – nowe spojrzenia. Sesja naukowa w 50. rocznicę śmierci*;
- w październiku 2023 – konferencja *Paweł Edmund Strzelecki (1797–1873). Wielki podróżnik i odkrywca z Wielkopolski w 150. rocznicę śmierci*;
- w marcu 2025 r. konferencja z okazji 150. rocznicy urodzin Cyryła Ratajskiego¹³,
- w czerwcu 2025 r. konferencja *Reymont nieoczywisty. W stulecie śmierci noblisty oraz*
- w czerwcu 2025 r. konferencja w 150. rocznicę śmierci Karola Libelta¹⁴.

Funkcją występującą względnie rzadko i – w dużym stopniu – nieprzewidywalną w odniesieniu do finalnych rezultatów jest funkcja gromadzenia. Jej istotą jest proces powiększania różnorodnych zasobów Towarzystwa w związku z organizacją i świętowaniem jubileuszy. W jubileuszowym roku mickiewiczowskim¹⁵ (1898) PTPN zorganizowało zbiórkę publiczną na „fundusz imienia Adama Mickiewicza”, w ramach której zebrano 20 tys. marek, przeznaczonych na budowę nowej siedziby (Grot, 1956, s. 38). Nazwa zbiórki nie miała wiele wspólnego z jej celem, który był jawny i publicznie prezentowany. Rocznicowe emocje miały wzmocnić hojność darczyńców. Jednocześnie standardy etyczne w XIX-wiecznej Wielkopolsce były bardzo wysokie. Z dzisiejszej perspektywy bywały wręcz zaskakujące. Gdy okazało się, że wpłaty prenumeratorów z Królestwa Kongresowego na wydawnictwa jubileuszu kopernikańskiego (1873) przewyższyły poniesione koszty, zarząd Towarzystwa nadwyżkę w wysokości 167 talarów i 75 fenigów „wręczył [...] prezydentowi policji poznańskiej, v. Staudy, który je za pośrednictwem konsula pruskiego w Warszawie przesłał gubernatorowi warszawskiemu jako składkę na fundusz stypendjalny przy uniwersytecie warszawskim” (Wojtkowski, 1928, s. 251). Zaskakująca jest zarówno precyzja w obliczeniach przychodów i rzeczywiście poniesionych kosztów, jak i zawilość trybu przekazania nadwyżki, tak by mogła ona służyć dobru publicznemu w miejscu skąd pochodziły zgromadzone pieniądze.

Zdarzało się, że nieplanowanym rezultatem jubileuszy były cenne dary dla Towarzystwa. Tak stało się z spuścizną związaną z jubileuszem 50-lecia pracy literackiej Józefa Ignacego Kraszewskiego, który odbył się w październiku 1879 r. w krakowskich Sukienicach. Pisarz dostał przy tej okazji 257 darów, które w 1884 r. przekazał Towarzystwu

¹² Członek PTPN od 1920 r., przewodniczący Komisji Filologicznej w latach 1946–1953 i 1961–1967.

¹³ Był sekretarzem generalnym PTPN w latach 1918–1920, podskarbisem w latach 1920–1937 i członkiem honorowym od 1925 r. do śmierci w 1942 r.

¹⁴ Prezes PTPN w latach 1868–1875.

¹⁵ 100-lecie urodzin Adama Mickiewicza.

pod warunkiem, że będą one prezentowane osobno. Stała ekspozycja tzw. Gabinetu Kraszewskiego została otwarta w styczniu 1885 r. Już rok później, w 1886 r. z powodu czyisto prywatnej rocznicy, rozpoczęła się historia, która okazała się dość ważna dla zbiorów PTPN. Z okazji 25-lecia kapłaństwa ks. Edwarda Likowskiego, zaprzyjaźnieni z nim księża i obywatele z Wielkopolski, zamówili u Jana Matejki obraz *Założenie Akademii Lubrańskiego*¹⁶, który artysta wykonał a zamawiający podarowali jubilatowi. Rok później ks. Likowski został biskupem sufraganem poznańskim, a w 1914 r. arcybiskupem poznańskim i gnieźnieńskim. Był też bardzo związany z PTPN – najpierw jako członek (od 1875 r.), później członek honorowy (od 1887 r.), aż wreszcie jako prezes (od 23 stycznia 1895 r.). Przed śmiercią w 1915 r. zapisał Towarzystwu część swojej biblioteki naukowej i słynny dzisiaj obraz Matejki.

Rocznice i ich upamiętnianie zajmują w polityce pamięci i działalności PTPN istotne miejsce. Rocznic „zewnątrzne” czyli takie, które nie są bezpośrednio związane z Towarzystwem – tylko z historią Polski, mają w działaniach PTPN, przede wszystkim, funkcje edukacyjne i legitymizujące. Towarzystwo od początku swego istnienia jest podmiotem prywatnym, realizującym zadania publiczne. Dlatego właśnie potrzebuje nieustannej legitymizacji, która ma ułatwiać zdobywanie grantów, dotacji czy darowizn przeznaczonych na działalność statutową. Rocznic „wewnętrzne” czyli takie, które dotyczą samego Towarzystwa lub osób kluczowych dla jego działalności pełnią funkcje: inspirowo-motywową, integracyjną i tożsamościową. Bogata historia towarzystwa ułatwia uwzględnianie różnych rocznic „wewnętrznych” w działaniach badawczych, wydawniczych i popularyzatorskich. Z racji jakości postaci tworzących i działających w PTPN w przeszłości, jak i doniosłości ich dokonań, samo świętowanie jubileuszy Towarzystwa ma walor legitymizujący. Właśnie przy okazji kolejnych rocznic lub w ramach przygotowań do nich PTPN otrzymuje różne wyróżnienia i nagrody: tytuł „Zasłużony dla Miasta Poznania” (2006); Wielką Pieczęć Miasta Poznania (2007); Wawrzyn Honorowy Pracy Organicznej (2017); tytuł „Zasłużony dla Gminy Miłosław” (2018); Nagrodę Lednickiego Orła Piastowskiego (2019); Medal Towarzystwa Miłośników Miasta Poznania (2022); nagrodę honorową „Dobosz Powstania Wielkopolskiego” (2023). Nie jest zatem zaskakującym fakt, że przygotowania do 170. rocznicy PTPN, która będzie miała miejsce w 2027 r., rozpoczęły się już w roku 2025.

Bibliografia

- Grot Z. (1956), *Dzieje pomnika Mickiewicza w Poznaniu*, Państwowe Wydawnictwo Naukowe, Poznań.
- Hinc A. (2017), *W pruskich oczach. Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk w świetle raportu naczelnego prezesa prowincji poznańskiej Williama Barstowa von Günthera z 1885 roku*, „Kronika Miasta Poznania”, nr 1, s. 96–108.
- Kaczmarek F. (2021), *Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk jako centrum dziedzictwa kulturowego*, „Museion Poloniae Maioris. Rocznik Naukowy Fundacji Muzeów Wielkopolskich”, tom VIII, s. 91–104.

¹⁶ Lubrański był „bohaterem” nietypowej rocznicy obchodzonej przez Towarzystwo. W lutym 1999 r. Wydział Teologiczny PTPN był współorganizatorem konferencji naukowej *Świat biskupa Jana Lubrańskiego*, zorganizowanej przy okazji jubileuszu 500-lecia jego ingresu do Katedry Poznańskiej.

- Kaczmarek F. (2023a), *165 lat działalności społecznej Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk*, w: *Społeczny wymiar działalności towarzystw naukowych*, red. I. Hofman, J. Błażejowski, A. Kasny, Polska Akademia Nauk, Warszawa, s. 173–184.
- Kaczmarek F. (2023b), *165 lat Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Sprawozdanie Zarządu z działalności Towarzystwa nr 14 za okres 23 czerwca 2020 r.–29 czerwca 2023 r.* (red.), Wydawnictwo Miejskie Posenania, PTPN, Poznań.
- Kaczmarek F. (2023c), *Poznańskie Towarzystwo Przyjaciół Nauk wobec dziedzictwa*, w: *Jubileusz 165-lecia Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk*, red. N. Delestowicz, F.p Kaczmarek, Wydawnictwo PTPN, Poznań, s. 21–38.
- Marciniak R. (2004), *Panteon narodowy w siedzibie Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk*, PTPN, Poznań.
- Marciniak R. (2006), *Prezysi Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Ich myśl i dzieło*, PTPN, Poznań.
- Pihan-Kijasowa A. (red.) (2008), *Poczet członków Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk 1857–2007. Materiały do Słownika biograficznego Wielkopolan*, PTPN, Poznań.
- Pihan-Kijasowa A., Gucia D. (red.) (2011), *Rys dziejów Wydawnictwa Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk z bibliografią publikacji Towarzystwa 1856–2008*, t. 1–2, PTPN, Poznań.
- Secler B. (2022), *Uchwały rocznicowe Sejmu i Senatu Rzeczypospolitej Polskiej. O ich miejscu i roli w polskiej polityce pamięci po 1989 roku*, Wydawnictwo Naukowe WNPiD UAM, Poznań.
- Sprawozdanie z czynności Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego do dnia 1go Stycznia 1860 (1860)*, „Rocznik Towarzystwa Przyjaciół Nauk Poznańskiego”, t. 1.
- Statuty Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk 1856–2006* (2007), PTPN, Poznań.
- Wojciechowska M. (red.) (1957), *Sto lat Poznańskiego Towarzystwa Przyjaciół Nauk. Album*, PTPN, Poznań.
- Wojtkowski A. (1928), *Historia Towarzystwa Przyjaciół Nauk w Poznaniu*, PTPN, Poznań.

Anniversaries in the Policy of Remembrance and the Activities of the Poznan Society for the Advancement of Arts and Sciences

Summary

The research consisted in determining the place that anniversaries and their commemoration occupy in the memory policy and activities of the Poznan Society of Advancement of Arts and Sciences. The author assumed that anniversaries and the activities undertaken in connection with them are of significant importance to the Society and fulfill diverse functions. The specific goal was to identify these functions. The research used qualitative analysis, a method of examining documents and the way anniversaries are celebrated from a historical perspective and, to some extent, a comparative method. Two types of anniversaries were considered. The first group includes “external” anniversaries, i.e. anniversaries that are not directly related to the Society, but which – for various reasons and in various forms – the PTPN has dealt with and undertaken activities related to their commemoration. The second includes “internal” anniversaries, i.e., those that relate to the Society itself or to people key to its functioning. The research confirmed the hypothesis about the important role of anniversaries in PTPN’s memorial policy and their multifunctionality.

Key words: Poznan Society for the Advancement of Arts and Sciences, anniversaries, policy of remembrance

Wkład autorów (Author Contributions)

Konceptualizacja (Conceptualization): Filip Kaczmarek

Zestawienie danych (Data curation): Filip Kaczmarek

Analiza formalna (Formal analysis): Filip Kaczmarek

Piśmiennictwo – oryginalny projekt (Writing – original draft): Filip Kaczmarek

Piśmiennictwo – sprawdzenie i edytowanie (Writing – review & editing): Filip Kaczmarek

Sprzeczne interesy: Autor oświadczył, że nie istnieją żadne sprzeczne interesy.

(Competing interests: The author have declared that no competing interests exist)